

Dugonics atyafisága

Kisebbsajta évfordulója volt tegnap Dugonics Andrásnak: születésének 245. évfordulója. Szülővárosában ez is számontartandó, és alkalmat kínál az olyan érdemi megemlékezésre, amely homályt, félreértést osztat életműve körül, új adalékokkal bővíti életére, munkásságára vonatkozó ismereteinket. Ámbár ehhez évforduló sem kell. Most a Szeged története idén megjelent 2. kötete kíván helyesbítést és kiegészítést.

ÉDESANYJA

A legismertebb legendát legutóbb Kosztolányi most kiadott naplójának ismertetése kapcsán magam is említettem. Valószínűleg Jósika Miklósnak *A szegedi boszorkányok* című regényéből (1854) terjedt el a hiedelem, hogy Dugonics András édesanyját 1728-ban boszorkányként égették meg. Minderre az adott alapot, hogy — Reizner János város-történetének okmánytárából is kitűnően — özvegy Dugonics Mihályné Barak Margitot (1763—1728) valóban kivégezték. A legendát több mint egy évszázada sokan megcáfolták, legerősebben Farkas Antal főreálisokai tanár a Dugonics szobrának fölavatására kiadott Dugonics Albumban (1876), legutoljára a Mészöly Gedeon Emlékkönyvben (1960) Kordé Imre. A legegyszerűbb cáfolatot már Farkas Antal megadta: „már csak azért is merő képtelenség, mivel ez esetben az anya megégetése után tizenkét évvel kellett volna a fiúnak születnie”. Tápay-Szabó László föltételezte, hogy a boszorkányként megégetett Dugonicsné nem Dugonics András édesanyja, hanem nagynyanya lehetett, Lugosi Döme pedig rátalált a megoldásra: nem édesanyja, nem nagynyanya, hanem dédapjának, Dugonics Mihálynak (1662—1722) második felesége lehetett az áldozat. Dugonics (vagy *Dugonyi*, *Dugonya* — akkoriban meglehetősen pontatlanul, összevissza írták a család nevét) Mihály első feleségének nevét az író életrajz-írója, Prónay Antal *Tadi* Margitnak, Tápay-Szabó *Tadián* Margitnak olvasta. A palánki plébánián a keresztelek anyakönyvében, Borbála lányuk 1713. november 30-i keresztelese kapcsán elválasztva szerepel az anyja neve, kötőjel nélkül, és a következő sorban folytatódik két betűvel: *an*. Prónay ezt figyelmen kívül hagyta, Tápay pedig betű szerint olvasta. Ilyen név azonban sehol másutt nem szerepel; szerintem a helyes olvasat: *Fábián* Margit. Dugonics Mihály és Fábián Margit házasságából született Dugonics Miklós. Dugonics Miklós és Szűcs Anna házasságából Dugonics András (1715—1780) és Dugonics Márton (1718-?). Dugonics Miklósnak még volt vagy három felesége, és tőlük is több gyermeke. Idősebb Dugonics Andrásnak és első feleségének (özvegy Halaburicné Imre Katalinnak, 1711—1763) hét gyermeke közül több csecsemőként halhatott meg, mert később csak a másodszülött Dugonics András (1740—1818), az író, Gyeviné Dugonics Borbála (1743-?) és a későbbi polgármester, Dugonics Ádám (1745—1815) nével találkozunk.

Dugonicsnak tehát sem édesanyját, sem nagynyáját, de még a dédanyját sem égették meg.

ÉDESAPJA

Az új *Szeged története* 2. kötetének 613. lapján ezt olvassuk: „Amikor Dugonics András szücmester, az író atyja, nyilván borközi állapotban olyasmit fejtegetett, hogy „Szent János csak egy mezítenforma cigánygyerek volt”, fővetelre ítélték, s csak ezt megváltoztatva került végre-hajtásra az a jogerős ítélet, hogy az egyháznak több font viaszt kell adnia.”

A szerző ezt *hivatkozás és kellő kritika nélkül* Tápay-Szabó Gabriellának *Szeged erkölcei a XVIII. században* című doktori értekezéséből (1933) vette át. (E dolgozat írója Tápay-Szabó László lánya volt; dolgozatának bevezetőjében bevallja, hogy adatait édesapja gyűjtéséből vette, az eredeti hivatkozási helyeket nem is látta. Ez önmagában fölülvizsgálatra kényszeríti mindazokat, akik dolgozatát forrásként használják. A *Szegedi története* 2. kötetében azonban ritkán aknázták ki különben értékes adattárát, holott több helyet elkélt volna. Egyik helyen pedig a szerző nevét tévesen *Gizellára* változtatták. Ilyen nevű szerző nem volt.)

Tápay-Szabó Gabriella szerint a tanács 1744. április 20-án hozta Dugonics András elleni halalos ítéletét. Csakhogy ő Dugonics András *szücmestert* említ, márpedig nincs arról tudomásunk, hogy id. Dugonics András szücs lett volna: kereskedő és földbirtokos volt. Végredeletében boltjáról, állatairól, száraz- és vízimalmáról rendelkezett.

Ez a Dugonics András tehát aligha lehetett azonos az író apjával. Bizonyára a népes Dugonics családnak valamely oldalági tagja volt, id. Dugonics Andrásnak másod-harmadfokú unokatestvére. A 18—19. századból számos Dugonicsot ismerünk, akit nem tudunk beilleszteni az író Dugonics Andrásnak a kutatás mai állása szerint összeálló családfájába.

Még valószínűtlenebbé teszi id. Dugonics András halalos ítéletét későbbi pályafutása. Amikor 1791-ben Dugonics András, az író, öccsével, Ádámmal, Szeged akkori polgármesterével nemességért folyamadt a királyhoz, nemcsak előadta apjának érdemeit, hanem a városi tanácssal, a katonai hatóságokkal és a vármegyével is igazoltatta. Idősebb Dugonics András *már 1747-ben* a közösség tagja; 1751-től a külső tanács tagja; 1753—54-ben *népszószóló* (Iribunus plebis); 1759-től „az árvák atyja”; 1760-tól haláláig tanácsnok; közben 1768-tól 1774-ig kapitány is. Nem annyira későbbi érdemei (1770-ben Szeged árvízvédelme; 1775-ben Kistelek benépesítése s hasonlók), hanem főként a közéleti pályájának eleje zárja ki azonosságát a halálra ítélt Dugonics Andrással: *elképzelhetetlen, hogy három évvel az ilyen*

súlyos vétke és elítélte után olyan fiatalon (32 évesen) a választott község tagja lehessen.

UNOKAÖCCSE

Dugonics Antal (1776—1816) neve többször előfordul a *Szeged története* 2. kötetében. Részben mint gazdag polgár, iparos, részben — és főként — mint örökhagyó, akinek hagyatéki leltára alkalmas volt a fejezet szerzője számára, hogy belőle a korabeli népeletre, életformára tanulságos következtetéseket vonjon le. Csak egyetlen helyen (a 702. lapon) tudja meg róla az olvasó, hogy „a volt polgármester fia”, és csak nagyon bizonytalan megfogalmazás céloz az író Dugonics Andrással való kapcsolatára: hagyatékában „rokonának” *Bátori Mária*-ja is megtalálható volt.

Annál érdekesebb, amit örökségéből említ egy másik szerző. Hangsúlyozza, hogy a *sublót* („sublyad”) először Dugonics Antal hagyatéki leltárában bukkan föl. Említi, hogy az *almárium* a kor egyik legdrágább bútordarabja volt. Szintén a jómód jeleként beszél a *kanapéról*, és föl sorolja a Dugonics Antal hagyatékában talált „három portrés üvegképek”-et is (454—458).

A korabeli házbereendezésnek e jellemző tárgyairól azonban többet is tudunk. Azt ugyanis, hogy *ezek eredetileg Dugonics András tulajdonai voltak*. Az író öccse, Dugonics Ádám 1815. szeptember 1-én elhunyt, s ekkor fia, Antal, magáénak tulajdonította az írónak öccsénél tartott vagyon tárgyait is. December 3-án az író beadvánnyal fordult a városi tanácshoz, s ebben előadta, melyek az ő tulajdonai, amelyeket unokaöccse jogtalanul magánál tart. Hintaja, két lova, ezüst dohányszelencéje, könyvei, Ádámnak adott ezer forint kölcsöne, tüzfája, jóságai mellett említést tett *laterna magicáról* (e korabeli vetítőgépről), amelyet Antal a fiai számára kért kölcsön, majd beadványát így folytatta: *Írta a család apjának a gyerekeihez*

„IX° Vannak még az Unoka-Fiúnak házában három portréfilm, az Enyim, Beniczki-húgomé és az Öcsémé. Mind a három az én pénzem árá. Az Öcsémét azért csináltattam: hogy holta után a piaristék múzeumába adgym annak örök emlékeztetése, hogy az ő polgármestersége alatt építették fel az iskolát. A magam portréját magamnak, Beniczkiné asszonyét az ő kedvéért csináltattam. Ezeket is visszakérem mint tulajdonomat.

X° Van még ott 1° egy *Almirionom*, 2° egy *ötven forintos Pixisem*, 3° egy *Kanapém*, 4° Egy *madrácom*, a magaméhoz hasonló. Hat pár *findszám*, melynek hatját az öcsém, nem tudom, kinek, ajándékozta. Köszönje meg az Unoka-Fiú, hogy a *Selyem Paplanokról* még semmit se szólok.”

Dugonics Antal 1816. április 16-án nyolc hónappal apja halála után, szintén meghalt, így a porre nem került sor. Hogy kire maradtak a vitatott bútorok, s mi lett a sorsuk az *arcképeknek*, még kiderítendő.

PÉTER LÁSZLÓ

Énekehangok apostola

Képhez gyanakvó emberek akár kánonjogi vitába is keveredhetnek velem. Tudom én is, hogy az újszövetségi apostolok kivétel nélkül férfiak voltak, innen névze tehát *Rozgonyi Éva* nem tekinthető az énekehangok apostolának. Ha azonban a szó tágabb értelmét figyelem, akkor annak kell mondanom. Amióta él, szinte egyfolytában a hangok hirdetője. Elvei szigorúak, tudása és kitartása nagy. Ebből egyenesen következik, hogy meggyőződéséért kemény harcot kell folytatnia. Pedig senki nem mondaná természetére, hogy harcra született.

Édesapja egy nevesincsen falu, Etes tanítója volt. Amikor nyugdíjazták, akkor költözött a család Salgótarjánba. Középiskoláit Miskolcon végezte, előtte azonban volt két gyönyörű éve Békéstarhoson. Ma is elérzékenyül, ha eddig jutunk a beszélgetésben.

— *Miért nincsen nekünk ma is Tarhosunk?*

— Miért nincsen nekünk Győrffy-kollégiumunk? Azért, mert megszüntették. Annira más már az ország oktatási struktúrája, talán föl se lehetne támasztani. Az egyik legjobb akusztikájú termünk azóta is kihasználatlan.

— *Egyértelmű, hogy innen zenei pályára ment?*

— Nem. Mindenképpen az ötéves tanítóképzőbe akartam iratkozni, de mire meggyógyultam, elvesztek a papírosaim, így lettem Kardos Pál tanítványa.

— *Meg tudná fogalmazni, mit tanult tőle?*

— Ez a kérdés is van annyira nehéz, mint az előző. Olyan szakmáshoz tartozik, a szakma föltétlen tisztelget, ami egy életre szól. Örülhettem, hogy ötéves szolnoki munkálkodás után az ő intézetébe jöhöttem. Úgy tessék ezt érteni, hogy nem ő volt a tanszékvezető, az intézet mégis az övé volt. Jó lenne, ha valaki egyszer meg tudná írni annak a pedagógiai hullámain, amit Pali még most is, holta után is élvez. Ezer ága van, ezerfelé nyúlik, de megérné. Várhelyi Zoltán mellé kellene odaállítani, ő pedig az ország legnagyobb karnagya volt. Annyszor elmondjuk, hogy az alkotó ember nemzeti érték, sőt, nemzeti kincs, de elakadunk mindig ott, hogy az igazán alkotó ember a maga környezetében kellemetlen lehet. Aki legalább egy héten egyszer tudja mondani, fejet hajtva, a főnökének, hogy neki van igaza, annak semmi baja nem lehet. Pali ezt nem tudta.

— *Már tanárként dolgozott vele.*

— Minden próbája vére menő volt. Az adott pillanatban mindig a létező maximumot igyekezett kihozni a kórusából. És, sajnos, azt is mellette tanultam meg, de a mások példáján, hogy komoly dolgokban még mindig nem merünk felelősséget vállalni...

— *Amerika?*

— Ott is van egy Kodály-intézet, Boston kertvárosában, Wellesleyben, két évet ott is dolgozhattam. Az elsőben a rubeolajárvány áldozataként született gyerekeket taníthattam, a másodikban az intézetben végzett felnőttekkel foglalkozhattam.

— *Mit jelent Amerikának a Kodály-módszer? Vagy a világnak?*

— Szürke és semmitmondó, ha így fogalmazok: a világ fogékony Kodály módszerre? Ahol a technikai civilizáció magas foka az egyén elszigetelődését, elgépítését is magában hordozza, az igazán gondolkodó elmék egy lázasabb kutatják

az örök emberit. Ezt tapasztaltam Amerikában is, Japánban is.

— *Az egész Amerikára és az egész Japánra érthetjük?*

— Dehogy! Egy-egy kis sziget figyel erre a módszerre mindenütt, a többi megy az árral. Csak néhány arra fogékony embernek lehet impulzusokat adni.

— *Hazajött, és átvette Kardos Páltól a Bartók kórust. Nagy bátorság kellett hozzá?*

— Eszem ágában se volt átvenni, csak a szerdai próbák maradtak rám először. Rettenetesen nehéz volt, és nehéz ma is. Egy kórust elvezetni mindig nagyon nehéz. Kezdem azonban megtanulni, hogy nem az végzi jól a munkáját, aki után nem lehet folytatni, sokkal inkább az, aki után nem rogyik össze a világ. De a folytatáson van most is a hangsúly, ne felejtse el. Folytatni, és nem újat kezdeni.

— *Volt egy kis kitérő, ön is átment közben Kecskemétre, de a kórus kedvéért visszajárt.*

— Avval a föltétellel mentem át, hogy nem kell funkciót vállalnom. Ha meg tudok győzni valakit, hogy így kell csinálni, akkor mindegy, de ha utasítanom kell a jóra, akkor már nem mindegy. Ne menjünk bele Kecskemét részleteibe, ugorjunk inkább egy nagyon nagyot, és folytassuk ott, hogy visszahívtam a városi tanács elnökhelyettese, és két éve a Tömörkény szakközépiskola igazgatóhelyettese vagyok.

— *Tegye a szívére a kezét, és úgy mondja: jó a szakközépiskola? A zenei pálya igen veszélyes. Csak az a néhány érzi jól magát benne, aki eljut a csúcsokra — ha azt is el nem gáncsolják —, a többi azonban szinte örök időkre szerencsétlenné tudja magát.*

— Hadd mondjam ceremónia nélkül: ez az iskola zsákutca. Én is szakközépiskolában érettségiztem, de akkor még mehetett onnan valaki orvosnak is, másnak is. Az én elképzelésem szerint a zenei tagozatú gimnázium sokkal jobb lenne.

— *Nem így van, és mégis vállalta?*

— Pedig nem vagyok megalkuvó. Második esztendeje van már egy kiscsike csoportom, amely nem tagozat még, de az lehetne. A város minden segítséget megad, hogy a kimenő növendékek szakmai színvonalán és érteződjön a szükséges változás. Nagyszerű kollégáim vannak, és rengeteg törlesztetni való adósságunk van ezzel az oktatással szemben. Úgy kell belefektetnünk most, hogy tudjuk, hosszú távon valósulhat csak meg, amit tenni akarunk, de ha nem fektetünk bele semmit, akkor nem is várhatunk semmit.

— *A kórus? Arra hivatott emberek gyönyörűnek ítélik hangzását.*

— Elég talán azt mondanom, hogy technikai határokat nem ismerő, jó énekkar. Most éppen átalakulóban vagyunk, eddig kamarakórusként működöttünk, de a kamarát már el is hagyhatjuk.

Most egy olyan mondat következik, ami egész beszélgetésünk mottója is lehetne. Íme:

— Kibirhatatlan, ha valaki érintetlen marad attól, amit csinál.

Saját hitvallása is lehet, és a kórus legszebb célkitűzése is. Kicsit később így folytatja:

— A létező legszebb kimerülés a kóruspróba. Nem az előadás, hanem a próba! Mert a közös éneklésnél nagyobb serkentőerő alig van a világban.

Föltehetően ez hajtja az új jelentkezőket is.

HORVÁTH DEZSŐ

VADERNA JÓZSEF

A bukfenc színei

Rezeda—Krúdy Gyulának

*A hold remegő velőscsontvég,
bordás és gerinces hús
a természet, természetem.*

*A délibáb foga közt tartja
a bibliát, zsakettes évszakot,
összerágcsálja az ingem,
a fogyasztásban fogyok el.*

*Megfagyott levelek peregnék,
ismét megcsalnak a nők,
nem ér haza az álom,
sötétednek a bukfenc színei.*

Süllyednek a harmadik emeleten

*az ugyanolyan hálósobák
zátonyain széttöredezve.*

*Búsmagyar hegedűszót tűzött
gomlyukamba a nyár,
a fák, virágok helyén
most fátyolos, nyitott üresség
szól: a magánytól nincs magányom,
otthagytam a lányt, fájjon,
ajkam torlasza, süket pohár,*

*ég játszotta ki ellenem az ízeket,
éhségre nevel az étel.*

*Ha mozdulok, falevél az őszben,
sötétednek a bukfenc színei...*